

Wyrok z dnia 23 lutego 1999 r.

I PKN 579/98

Ustawowa przyczyna wykluczenia ze spółdzielni pracy, polegająca na ciężkim naruszeniu obowiązków członkowskich, może być przez postanowienia statutu skonkretyzowana jako podjęcie bez zgody zarządu spółdzielni zatrudnienia u prowadzącego działalność konkurencyjną. Taki charakter ma działalność gospodarcza (podstawowa lub uboczna), której zakres określony w akcie założycielskim pokrywa się choćby częściowo z przedmiotem działalności przedsiębiorstwa spółdzielni, bez względu na to czy dany podmiot w oznaczonym momencie prowadzi działalność w pełnym zakresie.

Przewodniczący: SSN Jadwiga Skibińska-Adamowicz, Sędziowie SN: Andrzej Kijowski (sprawozdawca), Barbara Wagner.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu w dniu 23 lutego 1999 r. sprawy z powództwa Czesława N. przeciwko Zakładom Chemicznym „L.” Spółdzielni Pracy w S. o uchylene uchwał i przywrócenie do pracy, na skutek kasacji powoda od wyroku Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 19 maja 1998 r. [...]

o d d a l i ł kasację.

U z a s a d n i e n i e

Sąd Wojewódzki-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Koszalinie wyrokiem z dnia 27 lutego 1998 r. [...] uchylił uchwały [...], podjęte w dniach 25 czerwca i 7 sierpnia 1997 r. przez Radę Nadzorczą oraz przez Walne Zgromadzenie członków pozwanych Zakładów Chemicznych „L.” – Spółdzielni Pracy w S. w przedmiocie wykluczenia z grona członków powoda Czesława N., przywracając go do pracy na poprzednich warunkach. W motywach tego rozstrzygnięcia Sąd Wojewódzki powołał się na ustalenie następującego stanu faktycznego.

Powód Czesław N. był członkiem pozwanej Spółdzielni, a w latach 1996-1997 wchodził też w skład jej Rady Nadzorczej. W ramach zatrudnienia na podstawie

spółdzielczej umowy o pracę powód zajmował się sprawami bhp oraz windykacją należności od dłużników Spółdzielni. Obok zatrudnienia w Spółdzielni powód wykonywał też pracę na rzecz innych podmiotów. W szczególności w okresie od dnia 2 stycznia do dnia 31 maja 1997 r. na podstawie terminowej umowy o pracę w wymiarze ¼ etatu Czesław N. prowadził sprawy bhp w Spółce cywilnej „P.” w Słupsku.

Rada Nadzorcza pozwanej Spółdzielni uchwałą [...], podjętą w dniu 25 czerwca 1997 r. na wniosek prezesa Zarządu, sformułowany przy piśmie z dnia 3 czerwca 1997 r., postanowiła wykluczyć powoda z grona członków wskazując, iż jego zatrudnienie w konkurencyjnej wobec Spółdzielni firmie „P.” jest sprzeczne z § 10 pkt 2 i § 67 statutu oraz art. 56 § 3 Prawa spółdzielczego, wobec czego dalsze pozostawanie powoda w Spółdzielni nie da się pogodzić z postanowieniami jej statutu. Oddwołanie powoda od tej uchwały zostało w dniu 7 sierpnia 1997 r. oddalone przez Walne Zgromadzenie członków Spółdzielni.

Jest zdaniem Sądu oczywiste, że pracując bez zgody organów Spółdzielni na rzecz Spółki „P.”, powód musiał chociażby ze względu na funkcję członka Rady Nadzorczej znać postanowienia statutu Spółdzielni zakazujące członkom podejmowania pracy lub współpracy z podmiotami prowadzącymi działalność konkurencyjną (§ 10 ust. 2), a także ewentualne konsekwencje naruszenia tego zakazu (§ 13 ust. 1). Wobec tego podstawą rozstrzygnięcia przedmiotowej sprawy jest kwestia, czy pozwana Spółdzielnia i Spółka „P.” pozostawały ze sobą w stosunku konkurencji, a w razie odpowiedzi twierdzącej, czy fakt zatrudnienia powoda w konkurencyjnej firmie, bez zgody organów Spółdzielni, stanowi uzasadnioną podstawę wykluczenia go z grona jej członków. Stwierdzając istnienie stosunku wspomnianej konkurencyjności Sąd Wojewódzki zaznaczył, że bez znaczenia jest w tym względzie fakt, że Spółka cywilna „P.” w zakresie swej faktycznej działalności gospodarczej zajmuje się jedynie konfekcjonowaniem kosmetyków, albowiem z zaświadczenia o wpisie do ewidencji gospodarczej wynika szerszy zakres tej działalności, obejmującej również produkcję i handel artykułami chemiczno-kosmetycznymi. Z kolei § 4 statutu pozwanej stanowi, że przedmiotem jej gospodarczej działalności jest prowadzenie wspólnego przedsiębiorstwa w oparciu o osobistą pracę członków w zakresie produkcji artykułów chemicznych i innych oraz handlu i usług. W zakres gospodarczej działalności tego podmiotu może zatem wchodzić również konfekcjonowanie artykułów chemicznych, czego dowody zostały przez stronę pozwaną przedstawione.

Ocena zebranego w sprawie materiału dowodowego nie dostarczyła natomiast – według Sądu Wojewódzkiego – podstaw do stwierdzenia, że zachowanie powoda wyczerpało przesłanki kwalifikujące je jako ciężkie naruszenie podstawowych obowiązków pracowniczych (art. 52 KP) bądź jako ciężkie naruszenie obowiązków członkowskich (art. 193 § 1 pkt 2 Prawa spółdzielczego). Dla zastosowania art. 52 § 1 pkt 1 KP, a tym samym art. 193 § 1 ust. 1 Prawa spółdzielczego konieczne byłoby – zdaniem Sądu – wykazanie, że złamanie zakazu konkurencji doprowadziło do powstania szkody, zaś zachowanie powoda było objęte winą umyślną, które to okoliczności nie występują w niniejszej sprawie. Zarzut zatrudnienia w konkurencyjnej firmie bez zgody organów Spółdzielni nie stanowi również uzasadnionej podstawy wykluczenia powoda w trybie art. 193 § 1 ust. 2 Prawa spółdzielczego, który to przepis wymaga wykazania członkowi ciężkiego naruszenia obowiązków członkowskich lub umyślnego działania na szkodę spółdzielni. Tymczasem strona pozwana nie wykazała, iżby postępowanie powoda, który jako członek Rady Nadzorczej naruszył § 10 ust. 2 statutu, zagroziło w istocie (faktycznie) lub naruszyło interes Zakładów Chemicznych „L.”, a także tego, iż świadczeniem pracy na rzecz Spółki „P.” powód działał na szkodę Spółdzielni.

Sąd Wojewódzki zwrócił też uwagę na treść art. 56 § 3 Prawa spółdzielczego, który stanowi, że członkowie zarządu i rady nadzorczej nie mogą zajmować się interesami konkurencyjnymi, a w szczególności uczestniczyć jako wspólnicy lub członkowie władz przedsiębiorców prowadzących działalność konkurencyjną wobec spółdzielni. Z uwagi na charakter zatrudnienia w Spółce „P.”, powód nie złamał – zdaniem Sądu – tak ukształtowanego zakazu. Nie ma również podstaw do twierdzenia, iżby zatrudnieniem tym powód naruszył przepisy o tajemnicy przedsiębiorstwa pozwanej Spółdzielni, a więc ujawnił do publicznej wiadomości jej informacje techniczne, technologiczne, handlowe lub organizacyjne.

W uwzględnieniu apelacji strony pozwanej, Sąd Apelacyjny-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Gdańsku wyrokiem z dnia 19 maja 1998 r. [...] zmienił zaskarżone orzeczenie i oddalił powództwo. W uzasadnieniu tego wyroku Sąd Apelacyjny podkreślił, że Sąd pierwszej instancji dokonał błędnej egzegezy postanowień statutu pozwanej oraz przepisów Prawa spółdzielczego, wyrażając pogląd, iż wykluczenie z grona członków wymagało wykazania innych jeszcze przesłanek, obok faktu podjęcia bez zgody organów Spółdzielni zatrudnienia w konkurencyjnej firmie. W konsekwencji takiego poglądu należałoby przyjąć, że powód mógłby bez obaw o zas-

tosowanie sankcji wykluczenia podjąć takie konkurencyjne zatrudnienie, gdyż Spółdzielnia musiałaby mu ponadto udowodnić wyrządzenie szkody czy też rzeczywiste naruszenia swych skonkretyzowanych interesów. Podobne rozumowanie jest sprzeczne z brzmieniem § 10 ust. 1 i § 13 statutu pozwanej, a ponadto wypacza ich sens, polegający na stworzeniu skutecznego mechanizmu kontroli i ochrony interesu Spółdzielni przed jego naruszeniem ze strony członków, a więc mechanizmu eliminującego sytuacje prowadzące do niekorzystnych dla pozwanej zdarzeń, mogących wyrządzić jej szkodę czy też „w rzeczywisty sposób” naruszyć jej interesy. Ze względu na swój prewencyjny i dyscyplinujący charakter postanowienia statutu nie uzależniają też wykluczenia od długości okresu zatrudnienia oraz stanowiska lub funkcji w konkurencyjnej firmie. Dla oceny zasadności wykluczenia powoda istotny jest fakt jego członkostwa w Radzie Nadzorczej, a więc organie pełniącym w Spółdzielni funkcje kontrolno-nadzorcze. Udział w Radzie dawał powodowi dostęp do szczególnie ważnych informacji gospodarczych, a z drugiej strony wybór do tego organu, stanowiący wyraz zaufania członków Spółdzielni, obligował zainteresowanego do sumiennego respektowania postanowień jej statutu. Zrozumiałe jest zatem, że Rada Nadzorcza ani Walne Zgromadzenie członków Spółdzielni nie zamierzały tolerować naruszenia przez członka Rady postanowień statutu chroniących gospodarcze interesy pozwanej. Oba organy Spółdzielni trafnie uznały, że powód dopuścił się ciężkiego naruszenia wspomnianych postanowień statutowych, wobec czego z jego winy dalsze pozostawanie w stosunku członkostwa nie dałoby się pogodzić z tym statutem.

Powód nie może – zdaniem Sądu Apelacyjnego – domagać się uchylecia uchwały o swym wykluczeniu na tej podstawie, iż w jego subiektywnej ocenie podmiot, w którym podjął zatrudnienie nie jest konkurencyjny wobec Spółdzielni, chociaż istnienie stosunku konkurencyjności pomiędzy Zakładami „L.” a Spółką „P.” ma oparcie w obiektywnych przesłankach. Tymczasem zamiast zwrócić się do Zarządu macierzystej Spółdzielni o wyrażenie ewentualnej zgody na dodatkowe zatrudnienie w Spółce, powód korespondował z nią na temat konkurencyjności obu podmiotów. Bez prawnego znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy jest oczywiście fakt, że w wyniku wspomnianej korespondencji powód uzyskał od Spółki „P.” pisemne stwierdzenie o braku przeszkód do podjęcia w niej dodatkowej pracy. Istnienie stosunku konkurencyjności między tymi podmiotami gospodarczymi nie wyklucza też – wbrew twierdzeniom powoda – możliwości nawiązania przez nie umowy o świadczenie usług czy też

umowy sprzedaży. Ocena ekonomicznych korzyści z takich umów należy do kompetencji Zarządu pozwanej i on ponosi też, na zasadach przewidzianych w ustawie i statucie, odpowiedzialność za ewentualne skutki podobnej kooperacji. Zawarcie z konkurencyjną firmą umowy o usługi transportowe, które mogłaby ona zamówić z innego źródła, stanowi działanie w interesie Spółdzielni, zarabiającej na konkurencie. To samo dotyczy sprzedaży maszyn, które nabyła od pozwanej Spółka „P.”, wobec czego bezzasadne jest twierdzenie, że gdyby nie sprzedaż przez Zakłady „L.”, to Spółka nie mogłaby tych maszyn nabyć, a tym samym prowadzić działalności gospodarczej. Uzyskanie środków ze sprzedaży zbędnego sprzętu, którego zatrzymanie w Spółdzielni wiązałoby się tylko z kosztami, leżało więc w interesie pozwanej, natomiast kwestia nabywcy maszyn, to sprawa rynkowego popytu.

Sąd Apelacyjny uznał też, że zamiar wykluczenia powoda został prawidłowo skonsultowany z dwoma działającymi w Spółdzielni organizacjami związkowymi (art. 195 Prawa spółdzielczego). Sąd nie podzielił też zarzutu powoda, że na podstawie art. 56 § 3 Prawa spółdzielczego pozwana mogła go jedynie odwołać z funkcji członka Rady Nadzorczej. Ten prewencyjny przepis, kreujący ustawowy mechanizm ochrony gospodarczych interesów Spółdzielni, funkcjonuje niezależnie od postanowień statutu, w którym z woli Walnego Zgromadzenia mogą być ustanowione inne, surowsze sankcje za naruszenie określonych zakazów czy nakazów. Powód nie może powoływać się na nadmierną surowość zastosowanej sankcji, gdyż jego obowiązkiem było znać postanowienia statutu i stosować się do nich, zwłaszcza w odniesieniu do ochrony gospodarczych interesów pozwanej. Podejmując bez zgody Zarządu pracę w konkurencyjnym podmiocie powód musiał uwzględniać ryzyko utraty członkostwa Spółdzielni. Co prawda, datą skuteczności uchwały o wykluczeniu członka nie jest data podjęcia uchwały, tylko data doręczenia członkowi zawiadomienia o wykluczeniu wraz z uzasadnieniem (art. 24 § 3 Prawa spółdzielczego), lecz dla sprawy ma to tylko takie znaczenie, że datą wykluczenia powoda nie jest dzień 25, lecz 27 czerwca 1997 r. Ewentualnych świadczeń z tytułu dłuższego trwania zatrudnienia może więc powód dochodzić w odrębnym procesie.

Kasację od powyższego wyroku wniósł w imieniu powoda jego pełnomocnik, zarzucając naruszenie prawa materialnego przez niewłaściwe zastosowanie przepisów art. 24 § 1 i art. 193 § 1 pkt 2 i § 2 ustawy – Prawo spółdzielcze oraz § 10 ust. 2 pkt 1 statutu pozwanej Spółdzielni, „wyrażające się w przyjęciu, iż powód podejmując dodatkowe zatrudnienie w konkurencyjnej wobec niej firmie bez zgody Zarządu –

wyczerpał znamiona ciężkiego naruszenia obowiązków członkowskich uzasadniającego wykluczenie ze Spółdzielni, podczas gdy tego zatrudnienia nie można w żaden sposób kwalifikować jako naruszenia zakazu konkurencji” i domagając się na tej podstawie zmiany zaskarżonego orzeczenia przez oddalenie apelacji strony pozwanej, względnie uchylenia tego orzeczenia i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania. W uzasadnieniu skargi kasacyjnej wyrażono pogląd, że o uznaniu podmiotów gospodarczych za konkurencyjne nie powinny decydować deklarowane szeroko i ogólnie w ich statutach zakresy ekonomicznej aktywności, tylko rzeczywista działalność w określonym czasie. W okresie zatrudnienia powoda Spółka „P.” nie była z pewnością konkurentem „L.”, o czym świadczą liczne przykłady współdziałania obu firm na rynku produkcji i obrotu artykułami chemiczno-kosmetycznymi, a także „niezaprzeczalny fakt działania obu przedsiębiorstw w różnych, nie pokrywających się, produkcyjno-handlowych segmentach asortymentowych”. Można przecież, działając w tej samej branży chemiczno-kosmetycznej, produkować i handlować różnymi, uzupełniającymi się asortymentami produktów o tym samym charakterze, co sprawia, że działalność gospodarcza ma wówczas cechy komplementarności, a nie konkurencyjności. O ile jednak błędne pojmowanie konkurencyjności nie spowodowało w postępowaniu pierwszoinstancyjnym naruszenia prawa materialnego, o tyle taka sytuacja dotyczy zaskarżonego wyroku. Formalne uchybienie, polegające na niezyskaniu zgody Zarządu pozwanej Spółdzielni na podjęcie dodatkowej pracy w „P.”, Sąd Apelacyjny uznał bowiem równocześnie za samodzielną i wystarczającą podstawę dla pozbawienia powoda członkostwa i pracy, czym wypaczył cel regulacji zawartych w art. 24 i 193 Prawa spółdzielczego w związku z § 10 ust. 2 i § 13 pkt 1 statutu pozwanej.

Odpowiadając na kasację, pozwana Spółdzielnia wniosła o jej oddalenie twierdząc, że wywody zawarte w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku stanowią „wyczerpującą odpowiedź na zarzuty kasacji”.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Kasacja jest bezzasadna i podlega oddaleniu. W ustalonym stanie faktycznym sprawy nie może być mowy o „niewłaściwym zastosowaniu” przez Sąd Apelacyjny przepisów art. 24 § 1 oraz art. 193 § 1 pkt 2 i § 2 ustawy z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze (jednolity tekst: Dz.U. z 1995 r. Nr 54, poz. 288 ze zm.) w

związku z postanowieniami § 10 ust. 1 i § 13 pkt 1 statutu pozwanej Spółdzielni. Co prawda, wnoszący kasację tak właśnie sformułował zarzut postawiony w petitum skargi, lecz treść jej uzasadnienia wskazuje, że kwestionowana jest nie tyle prawidłowość subsumcji ustaleń faktycznych pod adekwatną do nich normę postępowania, ile sposób rozumienia przez Sądy obu instancji pojęcia „działalność konkurencyjna”, a ściślej zakres zastosowania tego pojęcia. Innymi słowy, skarga kasacyjna podnosi w istocie zarzut błędnej wykładni postanowień § 10 ust. 2 i § 13 pkt 1 statutu pozwanej, zakazujących członkom podejmowania – bez pisemnej zgody Zarządu – jakiegokolwiek formy zatrudnienia lub innej współpracy z podmiotami prowadzącymi wobec Spółdzielni działalność konkurencyjną oraz umożliwiającą sankcjonowanie tego zakazu wykluczeniem z grona członków, w związku z zakwalifikowaniem takiego zachowania jako zdarzenia konkretyzującego ustawowe przesłanki wykluczenia na podstawie przepisów Prawa spółdzielczego (art. 193 § 1 i § 2 w związku z art. 24 § 1).

Tak skonstruowany zarzut kasacyjny jest jednak również chybiony. Konkurencyjną działalność gospodarczą stanowi bowiem aktywność przejawiana w tym samym zakresie przedmiotowym i skierowana do tego samego kręgu odbiorców, przy czym chodzi tu o zakresy działalności (podstawowej lub ubocznej) określonej w statucie lub w innym akcie założycielskim, bez względu na to, czy dany podmiot prowadzi w oznaczonym momencie działalność w pełnym zakresie, czy też realizuje ją jedynie w odniesieniu do niektórych sfer przedmiotu zakładanej działalności swego przedsiębiorstwa. Pogląd skarżącego, że kryterium oceny stosunku konkurencyjności może być tylko działalność faktycznie prowadzona w konkretnym czasie abstrahuje od reguł gry rynkowej, które wymagają szybkiego oraz elastycznego dostosowywania zakresu produkcji lub usług do zmiennych warunków popytu i podaży. Dla istnienia stosunku konkurencji wystarczy więc częściowe pokrywanie się choćby tylko potencjalnych zakresów działalności gospodarczej, przy czym tezy tej nie podważa fakt, że w oznaczonej sytuacji konkurenci mogą być równocześnie stronami wzajemnej umowy.

Rozważania Sądu drugiej instancji na temat zakresu zastosowania zakazu sformułowanego w § 10 ust. 2 statutu pozwanej, a tym samym zakresu zastosowania sankcji za zawinione naruszenie tego zakazu (§ 13 pkt 1 statutu), nie budzą więc zastrzeżeń. To samo dotyczy stanowiska Sądu Apelacyjnego co do braku kolizji pomiędzy omawianymi normami statutowymi a normami wynikającymi z art. 193 § 1 i §

2 w związku z art. 24 § 1 Prawa spółdzielczego. Przepis jego art. 193 § 1 pkt 2 stanowi, że wykluczenie ze spółdzielni może nastąpić w razie ciężkiego naruszenia obowiązków członkowskich lub umyślnego działania na szkodę spółdzielni. Nie jest zatem konieczne, aby ciężkie naruszenie członkowskich powinności było zarazem umyślnym działaniem na szkodę spółdzielni, chociaż określone zachowania członka mogą równocześnie wypełniać obie te przesłanki wykluczenia. Co prawda przepis art. 193 ustawy nie zawiera w § 1 pkt 2 egzemplifikacji zachowań kwalifikowanych jako ciężkie naruszenie obowiązków członka, lecz w § 2 stanowi, że przepisy § 1 nie wyłączają stosowania art. 24 § 1 ustawy, zgodnie z którym wykluczenie członka ze spółdzielni może nastąpić w wypadku, gdy z jego winy dalsze pozostawanie w spółdzielni nie da się pogodzić z postanowieniami jej statutu lub zasadami współżycia społecznego, przy czym statut powinien określać bliżej przyczyny wykluczenia. W ramach upoważnienia z art. 24 § 1 ustawy może więc statut konkretyzować przyczyny wykluczenia na podstawie art. 193 § 1 pkt 2, czyli wskazywać zachowania, które stanowiąc ciężkie naruszenie obowiązków członka sprawiają, że z jego winy kontynuacja stosunku członkostwa nie daje się pogodzić z postanowieniami statutu spółdzielni lub zasadami współżycia społecznego.

Taką konkretyzację ustawowych przyczyn wykluczenia zawierają wspomniane wyżej postanowienia § 13 pkt 1 w związku z § 10 ust. 2 statutu pozwanej. Są to regulacje, które w warunkach gospodarki rynkowej znajdują mocne oparcie w koniecznej dbałości o gospodarcze interesy Spółdzielni, a tym samym o podstawy materialnej egzystencji jej członków. Surowość sankcji wykluczenia za sam fakt podjęcia bez zgody Zarządu Spółdzielni zatrudnienia w konkurencyjnej firmie usprawiedliwia skalą związanego z tym zagrożenia dla ekonomicznych interesów pozwanej, przy równoczesnej świadomości, że w razie zaktualizowania się owej groźby niezwykle trudne czy wręcz niemożliwe byłoby wykazanie przyczynowego związku między doznaną szkodą a konkurencyjnym zatrudnieniem określonego członka. Celem spornej regulacji statutowej jest więc zapobieganie podobnym sytuacjom.

Z wyżej wskazanych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 393¹² KPC orzekł jak w sentencji.

=====